Kis magyar szegény

Kerékgyártó István a pénz és a szolidaritás

Jogból és filozófiából doktorált. A rendszerváltás környékén tanácsadó céget alapított, később egyéb vállalkozásokat is indított. A Horn- és az Orbán-kormány alatt két évig az ORTT főigazgatói posztját töltötte be. Negyvenes éveinek derekán publikálta első könyvét, a privatizáció történetét feldolgozó Vagyonregényt, amely gazdasági stúdiumokon tananyag lett. Most megjelent negyedik, Rükverc című regénye a társadalom legelesettebbjeinek világát tárja az olvasó elé. Napjainktól visszafelé haladva, a Kádár-rendszer közepéig. A mű színpadi változatát ősszel mutatja be a Katona József Színház. SZTANKAY ÁDÁM interjúja.

▶ Új könyvének főhőse, Vidra Zsolt a Kádár-korban szakképzett pincérként kezdi a pályát, a rendszerváltást követően egyéb foglalkozásokba kényszerül, végül hajléktalanként hal meg. Olykor úgy tűnik: mintha személyes tapasztalatok segítették volna megrajzolni Vidra életének stációit.

– Tanulmányaimnak része van abban, hogy eddigi könyveimben az értelmiség szintjén ábrázoltam a történeteket. Ám korábban magam is voltam pincér vagy éppen kocsikísérő, mint Vidra. Értelmiségi helyzetbe kerülve is voltak körülöttem olyan hétköznapi emberek, akik leginkább ki voltak szolgáltatva a rendszerváltásnak. Hajléktalanokkal már a privatizáció történetét elbeszélő Vagyonregényem megírása idején sok interjút készítettem, ahogyan most is. Ezekből a beszélgetésekből és korábbi tapasztalataimból előbb néhány karcolat született, aztán megéreztem: már kiadnak egy történetet azokról, akikről egyébként kevés szó esik. Ebben viszont nincs helye intellektuális finomkodásnak. Minimálnyelven fogalmaztam, párbeszédekben bemutatva az életüket és Vidra halálát.

▶ Történetének lúzerei sem hibátlan jellemek. De a sztori okosságokkal meggazdagodott vállalkozói – a rendszerváltás győztesei – egyenesen taszító figurák. Egyikük például a már hajléktalan Vidrával eteti meg a lejárt szavatosságú kutyatápot, hogy megtudja, biztonsággal fogyaszthatják-e kedvenc ebei. Korunk újgazdagjairól is tapasztalatok alapján van ennyire lesújtó véleménye?

– Bárki tapasztalhatja: minél műveletlenebb egy újgazdag, annál dölyfösebb. Hiszi, hogy aki nem tudott az ő szintjére jutni, az csakis magának köszönheti a kudarcot. Az ilyen figurákon érzékelhető leginkább az egész társadalmunkat átható attitűd: a szolidaritás hiánya. Ami azzal jár, hogy az emberek a társadalom szinte minden szintjén hajlamosak lenézni azokat, akik kicsivel alattuk állnak. Minapi hír: a főnöke által megalázott vidéki szakmunkás „szerzett" magának egy hetvenéves csicskást a ház köré, akibe végre ő is belerúghat. Pedig ez nem

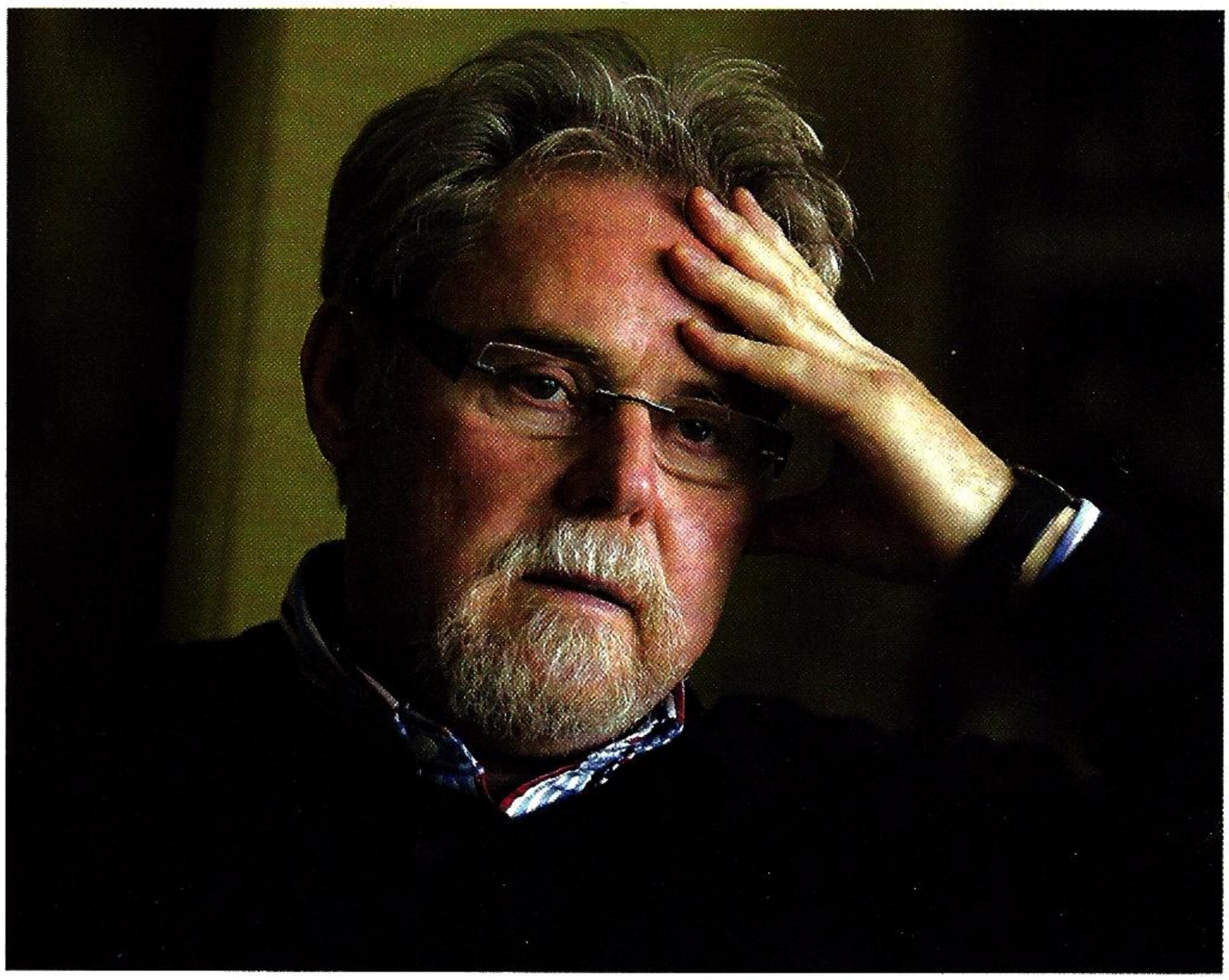

ségtan

hiányáról

világjelenség. Kambodzsában például azt láttam: mindenki ad némi pénzt a taposóaknáktól csonkolt utcazenészeknek, mert tudják, hogy nem maguk tehetnek a sorsukról. Indiában a kalauzok felengedik kéregetni a koldusokat a vonatra; nem firtatják, miért jutottak koldussorba.

▶ Sztorijának Kádár-kori epizódjaiban is jellemző helyzet: Vidrát átverik, megalázzák, amit ő olykor dühvel, de különösebb ellenállás nélkül vesz tudomásul.

– Mára minőségileg lett más a vesztesek helyzete: utcára is kerülhetnek. De erre az sem ad felmentést, hogy a vesztesek a beléjük gyökeresedett reflexek okán is kiszolgáltatottabbak. Egy ázsiai magyar étterem vezetője mesélte: dolgozói azonnal odébbállnak, ha igazságtalannak érzik a bánásmódot. Megvan bennük az a büszkeség, amely mifelénk lassan kiveszik. Nálunk a gróf előtti szemlesütött kalapgyűrögetés kezd ismét hagyománnyá válni. Ma ifjú, végtelenül magabiztos vállalkozók előtt ácsorognak alázattal az emberek a munka kiosztásakor. Oroszországban tapasztalható a szolidaritásnak az a hiánya, amely nálunk is modellé válik.

▶ Már cárunk is van, vagyis afféle Putyinunk.

– Nem szeretnék belecsúszni a napi politikába.

▶ Pedig még az előző, az Osztrák–Magyar Monarchia idején játszódó Trüffel Milán, avagy egy kalandor élete című könyvében is voltak ironikus utalások jelenünk politikai abszurdjára: a sztori egyik öntelt főrendjének Alcsúton van birtoka, a Monarchia Budapestjének közismert habókosát pedig Orbánnak nevezik. A Rükvercben már árva szó sem esik a közélet politikai szintjeiről. Ez ügyben humorát vesztette volna?

– Azt gondolom, az elmúlt húsz év valamennyi kormányának szerepe volt abban, hogy az emberek egymás iránti tisztelete ennyire elkopott. Ami most van – például az oktatás szegregációját, a tizenhat évesek munkába küldését vagy a kényszerközmunkát tekintve –, az persze mélypont. Az egyik okozója annak a rosszkedvnek, amely könyvem témájához vezetett. Munka közben azon is elgondolkodtam: Sztálin halálának évében születtem, és egyre szabadabb világban nőttem fel, úgy éltem felnőttéletemet is, azzal együtt, hogy eleinte természetesen csupán a diktatúra korlátainak tágulását érzékelhettem. Elképesztő, hogy mostanság, a diktatúrát is hátrahagyva, először tapasztalom: kezd visszájára fordulni a folyamat. Számomra változatlanul érték, hogy nyugati irányban is határzárak átlépése és gyomorgörcs nélkül hagyhatom el az országot, ha utazni támad kedvem, és megdöbbent, hogy vannak, akik az unióból való kilépést szorgalmazzák. Nem értem: miért nem kiabálunk, ha ismét korlátok közé akarják szorítani az életünket? Könyvemben úgy van jelen a politika, hogy a hajléktalanként elhunyt Vidra Zsolt életét megidézve bemutatom, miként bomlottak le emberi viszonyaink.

> **Nálunk a gróf előtti szemlesütött kalapgyűrögetés kezd ismét hagyománnyá válni. Ma ifjú, végtelenül magabiztos vállalkozók előtt ácsorognak alázattal az emberek a munka kiosztásakor.**

▶ Regényéből az is kiolvasható: az istenadta nép mindig hajlamos volt arra, hogy a valós problémák helyett a mesék világában, például ezoterikus, spirituális irányokban keresse a megoldásokat gondjaira. Vidra betörő apja a börtönből kikerülve szabadulásával magyarázza fiának gyógyulását az akkoriban halálos diftériából. Hiszi a csodát, hogy ők a sors kegyeltjei, és az addigiak szerint folytatja életét, erősen megnehezítve gyermekének a jövőjét. Metaforaként értelmezve az epizódot, akár a jelen össznépi felelőtlenségeihez, a gondolkodást helyettesítő önámításokhoz is eljuthatunk.

– A lecsúszással együtt nő az emberek fogékonysága a reményt ígérő hagymázosságok iránt. Sokasodik az ezotéria, a jósok, látók híveinek száma. Mind népszerűbbek az állítólag a magyarság történetéből eredeztetett komplett hülyeségek. Mindezek mögött ugyancsak ott a szolidaritás hiánya: akit lehet, verjünk át. Húzzuk le, aki elkeseredésében fizetni is hajlandó a hazugságokért.

▶ Elvesztünk, vagy lehet még tenni valamit? Az értelmiség felelőssége kimerül a helyzetábrázolásban?

– Nehéz ügy, ám nem reménytelen. Nem akarok kérkedni, de tény, hogy amikor családi vállalkozásban több boltot is üzemeltettünk, mindig igyekeztünk segíteni rászoruló dolgozóinknak. Egyik alkalmazottunk szellemileg sérült fiú volt, aki egy hihetetlenül lerobbant biciklivel közlekedett. Egyszer megajándékoztuk egy vadonatúj bringával. Megdöbbentő volt, hogy az eset kapcsán csaknem forradalom tört ki a boltban. Háborogtak: ha a Ferike biciklit kap, akkor ők mikor kapnak autót, lakást, akármit. Szinte meggyűlölték a fiút. Amikor legközelebb az egyik pénztárosnő fogászati kezelését fizettem ki, őt már megkértem: ne szóljon erről senkinek. Így tettem a következő alkalmazott esetében is, mert amúgy idővel mindenki kapott valami segítséget.

▶ Tanulság?

– Akiben van rá hajlam, csendben segítsen a rászorulókon, hiszen egyelőre belőlük is hiányzik a szolidaritás. Ugyanakkor – mert semmi sem fekete vagy fehér – a legtöbbünkben ott motoszkál a segítésre való hajlam. Lehet fejleszteni, akár már azzal, ha egyenrangúként állunk szóba azokkal – pultossal a boltban, szerelővel, kocsikísérővel vagy a hajléktalansorba került embertársunkkal –, akiket rossz reflexek okán hajlamosak vagyunk „felülről" kezelni. Visszajelzéseik erősíthetik emberségünket. ■

RISKÓ GÁSPÁR FELVÉTELE